

Сучасні наукові підходи до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов

О. М. Гармаш

Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» м. Слов'янськ, Україна
Corresponding author. E-mail: helna1787@gmail.com

Paper received 29.01.20; Accepted for publication 16.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-220VIII88-04>

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти. Зазначено, що основним положенням нової освітньої парадигми є формування інноваційного типу особистості, здатної до самостійного, творчого пошуку та саморозвитку. На основі аналізу, узагальнення й систематизації наукових джерел визначено концептуальні положення компетентнісного, особистісно орієнтованого, технологічного та культурологічного підходів.

Ключові слова: вчитель іноземних мов, парадигма, підхід до навчання, компетентність, професійна підготовка.

Вступ. Перед сучасними закладами вищої освіти, що надають освітні послуги у підготовці майбутніх учителів іноземних мов, сьогодні поставлено важливе завдання підготувати не лише компетентних та висококваліфікованих кадрів, а й повноцінних суб'єктів освітнього процесу, здатних приймати усвідомлено рішення, нести відповідальність за свою освітню й професійну діяльність, працювати в команді, генерувати ідеї, бути відкритими до всього нового та реалізовувати принцип «life long learning». Професійний інструментарій майбутнього вчителя Нової української школи вимагає наявності як традиційних для професії вчителя компетентностей, так і компетентностей, що забезпечують супровід індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів та створення нової соціокультурної реальності. Таким чином високий рівень соціальних очікувань, розвиток освітнього дискурсу обумовлюють необхідність вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов на основі наукових підходів.

Короткий огляд публікацій за темою. Сучасний стан та дискусійні питання підготовки вчителів іноземних мов до професійної діяльності в закладах освіти були висвітлені у працях В. Безлюдної, Н. Бориско, Л. Зені, О. Місечко, С. Ніколаєвої та ін. До проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов через реалізацію в змісті освіти різних підходів звертались А. Береснев, І. Гончаренко, В. Гриньова, Л. Елагіна, В. Редько, Н. Самойленко тощо.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних наукових підходів до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети ми використовували загальнонаукові методи, як-от: метод критичного аналізу наукових джерел, метод систематизації та узагальнення теоретичних положень.

Результати та їх обговорення. Основним положенням нової освітньої парадигми є відмова від всебічного розвитку та встановлення пріоритету у формуванні інноваційного типу особистості, здатної до самостійного, творчого пошуку та саморозвитку. На розв'язання цієї проблеми спрямовані *компетентнісний, особистісно орієнтований, технологічний та культурологічний підходи* у професійній підготовці майбутніх учителів. Розглянемо їх.

Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх учителів іноземних мов покликаний переорієнтувати процес

професійної підготовки з механічного здобуття кваліфікації, яка характеризується сумою фундаментальних професійних знань «про все життя» та вмінь будувати професійну діяльність за чітко заданим алгоритмом, що призводило до суттєвих труднощів у вирішенні нестандартних ситуацій, на результат освіти в центрі якого професійний універсалізм фахівця.

Професійна підготовка майбутнього вчителя на засадах компетентнісного підходу орієнтована на такі вектори освіти, як здатність до навчання, самовизначення (самодетермінації), самоактуалізації, соціалізації та розвитку індивідуальності. Формування компетентного вчителя, який володіє культурою професійної діяльності набуває статусу мети компетентнісного підходу. Відбір змісту професійної освіти здійснюється відповідно до потреб особистості, розвиває та орієнтує на досвід успішної професійної діяльності в конкретній галузі. Методологічна основа компетентнісного підходу реалізовується в ряді принципів: варіативності освіти; центрації освіти на розвитку і саморозвитку особистості; поєднанні автономності з колективними та груповими формами освіти; нестійкою динамічною рівновагою освітнього процесу як джерела розвитку взаємозв'язку особистості, освіти та професії [4].

Здійснивши аналіз дисертаційних робіт щодо формування компетентностей в учителів іноземних мов, нами було відмічено такі напрямки: мовна компетентність (А. Палецька-Юкало, В. Гутник), мовленнєва компетентність (В. Боса, Л. Шевкопляс), навчально-стратегічна компетентність (Ю. Гудима), лінгвосоціокультурна, соціокультурна компетентність (М. Дука, Н. Бачинська), міжкультурна компетентність (Н. Самойленко), культурологічна компетентність (Л. Шуппе), проектна компетентність (І. Гончаренко) тощо. Ураховуючи вище зазначене, ми можемо дійти висновку, що проблема впровадження компетентнісного підходу та формування окремих компетентностей у фахівців досить активно розробляється науковцями.

Таким чином, професійна підготовка майбутніх учителів в рамках компетентнісного підходу має на меті подолання прірви між фундаментальними знаннями, вміннями та практичною їх реалізацією в нетипових професійних ситуаціях через залучення студентів до спеціально організованого квазіпрофесійного освітнього середовища. Кінцевим результатом такої підготовки є компетентний фахівець, який має сформований інструментарій компетентностей: ключових, загальних та професійних.

Практична реалізація *особистісного орієнтованого підходу* в освітньому процесі складається з ряду важливих позицій: підхід повинен забезпечити розвиток і саморозвиток особистості студента, ґрунтуючись на виявлених індивідуальних особливостях його як предмета пізнання і предметної діяльності; освітній процес при цьому організовано таким чином, що завдяки урахуванню здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій і суб'єктного досвіду майбутній учитель отримує можливість реалізувати себе в пізнанні, навчальні діяльності, поведінці; зміст освіти містить варіативну складову та є гнучким у виборі форм та засобів; критеріальна база особистісно орієнтованого навчання враховує рівень досягнення знань, умінь і навичок та інформованість певного інтелекту; важливим засобом духовних та інтелектуальних якостей студента є освіченість, яка формує індивідуальне сприйняття світу, можливість його творчого перетворення; значущими є складові навчання, які розвивають індивідуальність; відбір засобів, форм та методів здійснюється з урахуванням розвитку особистості кожного студента [6, с. 181–182].

На основі особисто орієнтованого підходу використовуються педагогічні технології: особисто-орієнтованого навчання; педагогіка співробітництва («проникаюча технологія»); гуманітарно-особистісна технологія; ігрові технології; технології розвивального навчання; проблемне навчання; технології диференціації за рівнем; технологія індивідуального навчання (індивідуальний підхід, індивідуалізація навчання, метод проєктів); колективний спосіб навчання [9].

Оскільки орієнтація на людиноцентризм стосується також школи, то професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов повинна бути спрямована на виявлення готовності фахівця до здійснення особистісно орієнтованого навчання в закладі середньої освіти. Тому на думку А. Береснева, майбутній педагог повинен здобути знання про індивідуально-типологічні особливості учнів та систему вмінь: з'ясувати зміст інтелектуальних процесів та особистісних станів, формулювати мету освітнього процесу у вигляді передбачуваних дій, адаптувати свої дії до конкретної ситуації [1].

Отже, з одного боку професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов спрямована на розкриття творчого потенціалу педагога, з іншого – повинна надати йому відповідні компетентності здійснювати освітній процес з урахуванням особистісного потенціалу кожної дитини.

Реалізація *культурологічного підходу* в професійній підготовці майбутнього вчителя іноземних мов відбувається через сукупність теоретико-методологічних положень та організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на відтворення умов щодо освоєння і трансляції педагогічних цінностей і технологій, які забезпечують творчу самореалізацію особистості вчителя у професійній діяльності [5, с. 45–48]. Важливо, що саме професійно-педагогічна культура, а не спеціальні знання та володіння технологіями навчання, забезпечують особистісний розвиток учителя, здібність створювати та передавати культурні цінності [там же].

Найбільш ґрунтовно поняття професійної культури майбутнього вчителя розглянуто у дослідженні В. Гриньової, яка виділяє дві сфери: духовну й діяльнісно-пове-

дінкову. «Духовна сфера представляє діалектичну єдність професійного ідеологічного й психологічного компонентів, містить систему професійних знань, переконань, культуру професійного мислення, професійні потреби, почуття, вольову готовність до здійснення професійної діяльності. Діяльнісно-поведінкова сфера поєднує професійно-доцільні способи діяльності й культуру поведінки» [3, с. 75–77].

До питання (професійно-педагогічної) культури майбутніх учителів іноземних мов звертались такі науковці: Я. Черньонков, О. Ясько (професійна культура), С. Рябушко (культура професійного спілкування), О. Мазко (культура педагогічної взаємодії), М. Разорьонова (готовність майбутнього вчителя до формування та діагностики комунікативної культури школярів), М. Труфкіна (дослідницька культура), М. Скромна (культура почуттів) тощо.

Оскільки майбутній вчитель іноземної мов є медіатором мов та культур (взаємозв'язок яких обумовлений розкриттям культури через мову та відображенням мови в культурі її носія) перед закладами вищої освіти постає питання формування через весь зміст освіти лінгвосоціокультурної компетентності, складниками якої є знання про культуру країни, мова якої вивчається; навички, уміння та досвід адекватного застосування мовних, немовних, етикетних засобів спілкування під час комунікації з представниками інших культурних [8]; а також готовність майбутніх педагогів до формування «вторинної мовної особистості» школярів та залучення їх до діалогу культур.

Виходячи з цього положення, процес професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов повинен бути спрямований на формування особистості вчителя відповідно до засад загальнолюдської культури, яка сприяє відтворенню духовних та матеріальних цінностей, розвиває професійні цінності діяльності та поведінки, а також залучає до міжкультурної взаємодії.

Технологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов сприяє вдосконаленню освітнього процесу в закладах вищої освіти через оновлення методів навчання – перехід від репродуктивних видів діяльності (за взірцем) до активних методів (проблемно-пошуковий метод, бесіда, дискусія, вирішення проблемних професійних задач, аналіз ситуацій, кейсові та ігрові методи тощо), що мають на меті формування та розвиток творчих здібностей. Термін «технологія» має широкий синонімічний ряд: «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання» тощо. Відповідно до засад технологічного підходу професійна підготовка майбутніх учителів являє собою сукупність особистісних, інструментальних та методичних засобів, що гарантують досягнення спланованого кінцевого результату. Кожна технологія має діагностичне цілепокладання та результативність (гарантоване досягнення цілей та ефективність процесу навчання); економічність (досягнення результату навчання в стислі строки); алгоритмічність; цілісність та керованість; проєктивність і корегованість [7].

У педагогіці напрацьовано значний досвід підготовки майбутніх учителів іноземних мов засобами конкретних технологій: інформаційно-комунікативних (М. Малоїван, І. Особов), проєктних (В. Полат, В. Дейниченко, О. Дуплійчук, О. Власенко, М. Жилаєва), інноваційних

(С. Яблоков), технологія співпраці (І. Мірошник, Н. Кочубей), ігрових (П. Щербань, А. Солов'єва, Г. Топчій); формуванню готовності до використання педагогічних технологій майбутнім фахівцем були присвячені роботи: інформаційних (Л. Морська), особистісно орієнтованих (А. Береснев), мультимедійних (А. Костенко) тощо.

Побудова освітнього процесу професійної підготовки майбутніх учителів на засадах технологічного підходу створює умови для організації самостійної навчальної діяльності; стимулює їх пізнавальну активність; забезпечує розвиток особистості, її творчих здібностей, умінь рефлексії, здатності до самокерування своєю навчальною діяльністю, конструктивною або креативною ментальністю; сприяє створенню комфортного освітнього середовища; розрахована на забезпечення гармонійного синтезу гуманітарного, загальнопедагогічного і спеціального компонентів освітніх програм, індивідуалізації й інтенсифікації процесу навчання, дієвості контролю діяльності тих, хто навчається [2, с. 165].

Отже, технологічний підхід спрямовує професійну підготовку майбутніх учителів іноземних мов на шлях ак-

тивних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентом, студентом та студентським колективом (а в майбутньому – між молодим фахівцем та учнівським колективом), сприяє виявленню пізнавального інтересу, саморозвитку та професійного самовдосконалення майбутніх фахівців через розв'язання проблемних питань, під час дискусій, бесід, співпраці над проектом і т. д. Успіх кожного студента при застосуванні активних методів навчання вимірюється рівнем можливостей (за Є. Полат), що дозволяє фіксувати власний професійний рівень зростання.

Висновки. Таким чином ми можемо дійти висновків, що основними підходами до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в закладах вважають компетентнісний, особистісно орієнтований, культурологічний і технологічний. Кожний із зазначених підходів, відповідно до тих концептуальних положень, на яких він базується, детермінує певні зміни у змісті освіти, добір форм, методів, засобів, що забезпечують якісно вищий рівень формування педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Береснев А. А. Підготовка майбутніх вчителів іноземних мов до застосування особистісно орієнтованих технологій навчання: автореф. дис. ... к. пед. наук: 13.00.04. Ялта, 2009. 20 с.
2. Гончаренко Т. Л. Технологічний підхід до підготовки вчителя фізики до проектувальної діяльності. *Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 26–28 червн. 2014 р.* Херсон: ПП В. С. Вишемирський, 2014. С. 165–166.
3. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка». *Педагогіка та психологія*, 2014. Вип. 45. С. 74–84.
4. Елагина Л. В. Формирование культуры профессиональной деятельности будущего специалиста на основе компетентностного подхода (методология, теория, практика): автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.08. Челябинск, 2008. 55 с.
5. Иссаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учебное пособие. М.: Академия, 2002. 208 с.
6. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: колективна монографія/за заг. ред.: В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. Київ: «Педагогічна думка», 2008. 225 с.
7. Павлова В. С. Педагогические и методические аспекты технологического подхода к профессиональной подготовке бакалавров. *Наука в 21 веке: материалы I междунар. науч.-практ. конф.* Краснодар: Академия знаний, 2013. С. 9–18.
8. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія. К.: Генеза, 2012. 224 с.
9. Сергійчук О. А. Педагогічні аспекти реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчальному процесі ВНЗ. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/48/6.pdf (дата звернення 29.01.2020 р.)

REFERENCES

1. Beresniev, A. A. (2009) Preparing the future teachers for foreign languages for personality-oriented learning technologies' using (Abstract of Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Yalta. 20 p.
2. Honcharenko, T. L. (2014) Technological approach to preparing the physics teacher for design activities. *Actual problems of natural and mathematical education in secondary and higher schools: materials of the international scientific and practical conference.* Kherson: P. C. V. S. Vyshemyrskyi. pp. 165–166.
3. Hrynova, V. M. (2014) On the correlation of the concepts «professionalism», «professional culture», «professional competence», «professional training». *Pedagogy and psychology*. Vol. 45. pp. 74–84.
4. Elagina, L. F. (2008) Formation of the culture of professional activity of the future specialist based on the competence approach (methodology, theory, practice). (Abstract of Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Chelyabinsk, 55 p.
5. Issaev, I. F. (2002) Professional and pedagogical culture of the teacher: textbook. Moscow: Akademiya. 208 p.
6. Personality-oriented technologies of the education and the upbringing in higher educational institutions: a collective monograph (2008)/ed. V. P. Andrushchenko, V.I. Luhovyi. Kyiv: Pedahohichna dumka. 225 p.
7. Pavlova, V.S. (2013) Pedagogical and methodological aspects of the technological approach to the professional training of the bachelors. *Science in the 21st century.* Krasnodar: Akademiya znaniy. pp. 9–18.
8. Redko, V. G. (2012) Means of forming the communicative competence in the content of school textbooks from foreign languages. Theory and practice: monograph. Kyiv: Heneza. 224 p.
9. Serhiichuk, O. A. Pedagogical aspects of the implementation of a person-oriented approach in the educational process of the University. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/48/6.pdf.

Modern scientific approaches to professional training of future teachers for foreign languages

O. M. Harmash

Abstract. The article is devoted to the analysis of modern approaches to professional training of future teachers for foreign languages in higher education institutions. It is noted that the main position of the new educational paradigm is the formation of an innovative type of personality capable of independent, creative search and self-development. Based on the analysis, generalization and systematization of scientific sources, the conceptual provisions of competence-based, personality-oriented, technological and cultural approaches are determined.

Keywords: teacher for foreign language, paradigm, approach to learning, competence, professional training.